

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/47/256-259>

Xalid Həşimov

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
magistrant

UOT: 791.43

<https://orcid.org/0009-0002-8475-5357>

khaleedhashimov@gmail.com

“Əqrəb mövsümü” teleserialının janr və xüsusiyyətləri

Xülasə

Bu məqalədə “Əqrəb mövsümü” bədii serialının janr xüsusiyyətləri və dramaturji quruluşunun təhlili aparılmışdır. Serialda proloq və epiloq daxil olmaqla, klassik üfüqi struktur formalarından istifadə olunur. “Əqrəb mövsümü” serialı bütün bu struktur və bədii elementləri keyfiyyətli şəkildə tətbiq edir. Serialın hər epizodu hadisələri xatırladan rekaplarla başlayır, dramatik klifhengerlərlə bitir və müxtəlif sosial qruplardan olan personajların taleləri qurulmuş mürəkkəb süjet planı ilə düzəldir. Eyni zamanda, serial və kollektiv dramları bir araya gətirərək tamaşaçının həm fərdi, həm də ictimai inkişafı düşündürür.

Rejissor Emil Quliyevin çəkdiyi bu serial yayımlandığı gündən etibarən geniş tamaşaçı kütləsinin rəğbətini qazanmışdır. Serialın süjet xətti güc və nüfuz sahibi olan Amanovlar ailəsinin həyatında baş verən hadisələri əks etdirir. Əsas qəhrəmanlar Azər Aydəmir və Hikmət Rəhimovun canlandırıdığı müstəntiq obrazları süjetin mərkəzi fiqurlarını təşkil edir. Serialın detektiv janrında olması tamaşaçı marağını xüsusilə artırmışdır. İctimai televiziya tərəfindən yayımlanan “Əqrəb mövsümü” son illərin ən uğurlu ekran əsərlərindən biri kimi dəyərləndirilir.

Açar sözlər: janr, üfüqi seriallar, obraz, ellips, rekap, klifhenger

Khalid Hashimov

Azerbaijan State University of Culture and Arts

Master student

UOT: 791.43

<https://orcid.org/0009-0002-8475-5357>

khaleedhashimov@gmail.com

Genre and Characteristics of TV series "Scorpion Season"

Abstract

This article deals with the analysis of the genre and features of the "Scorpion Season" fiction series. The series uses classic horizontal structural forms, including prologue and epilogue. The series "Scorpion Season" applies all these structural and artistic elements in a qualitative way. Each episode of the series begins with recaps reminiscent of events, ends with dramatic cliffhangers and follows the fates of characters from different social groups with a complex plot plan. At the same time, by combining serial and collective dramas, it makes the viewer think about both individual and social development. This TV series, directed by Emil Guliyev, has gained great popularity from the audience since its release. The series describes what happened to the powerful and influential "Amanovlar" family. Azar Aydamir and Hikmat Rahimov played the main roles of the investigator and are the main heroes of the series. The fact that the series is in the detective genre has made viewers more interested. The series broadcast by "Public" television is considered one of the most successful projects of recent years.

Keywords: genre, horizontal series, image, ellipsis, recap, cliffhanger

Giriş

Televiziya serialları struktur və məzmununa görə üfüqi (horizontal) və şaquli (vertikal) olmaqla iki əsas növə bölünür. “Əqrəb mövsümü” serialı bu təsnifatda üfüqi seriallar kateqoriyasına aid edilir. Buna görə də, serialın təhlili zamanı bu növün struktur qanunauyğunluqları xüsusi diqqətə alınmalıdır. Üfüqi seriallar xüsusi struktur və bədii elementlərlə fərqlənir ki, bunlardan da ən mühüm olanları rekap (recapitulation), filler və klifhenger (cliffhanger) kimi bədii priyomlardır (Borowiecki, 2024).

Rekap serial daxilində artıq təqdim edilmiş hadisələrin yenidən xatırlanmasını təmin edən bədii üsuldur. Bu, təşkil edici element kimi üfüqi seriallarda xüsusilə əhəmiyyət kəsb edir. Rekap daha çox Türkiyə istehsalı seriallarda üçüncü şəxsin rəvayəti və ya qəhrəmanların xatirələrini tamaşaçıya təqdim etməsi üzrə istifadə olunur. Bu texnika təkcə əvvəlki hadisələri tamaşaçının yadına salmaqla kifayətlənmir, həm də gələcək epizodlar üçün zəmin yaradan alət rolu oynayır (“3”, s. 120). Rekap bəzən texniki məhdudiyyətləri ötmək – məsələn, material çatışmazlıqları və ya süjet xətlərini yenidən qiymətləndirmək məqsədi ilə istifadə edilir (Mehdi, 2023).

Tədqiqat

Fillerlər isə rekapın struktur baxımından yaxın bənzəridir. Onlar serialın əsas hadisə xəttinə birbaşa təsir etməyən, lakin onu dərinləşdirən əlavələrdir. Fillerlər epizodlar arasında keçirici funksiyanı da yerinə yetirərək tamaşaçı marağını qoruyub saxlayır (Qafarova, 2018).

Klifhenger strategiyası üfüqi serialların digər əhəmiyyətli priyomudur. Bu texnika süjetin ən gərgin nöqtəsində hadisələri dayandırır. Nəticədə tamaşaçının diqqəti məhz növbəti epizoda yönəlir. Bu texnikanın təməl məqsədi emosional gərginliyin qorunması, eyni zamanda tamaşaçı marağının davam etməsidir. Bu baxımdan klifhengerlər intriqalı hadisələrin kulminasiyasına paralel gərginlik yaradan manipulyativ vasitələrdir (Özçınar, 2010).

Üfüqi serialların struktur baxımından ən çox tətbiq olunan model proloq və epiloq daxil olmaqla, dördmərhələli və ya beşmərhələli struktur formalarına əsaslanır. Proloqlar epizodun ilk dəqiqələri ərzində konfliktin təqdim edilməsi üçün işlədilir. Bu hissələrdə tamaşaçılara əsas motiv və problematik məsələlər təqdim edilir. Serial daxilindəki epiloqlar səhnələrin gərgin sonluqları ilə bərabər, növbəti epizodun əsasını qoyur (Wirz, Ort, Rasch, Fahr, nd).

“Əqrəb mövsümü” serialı üfüqi serial strukturunun xüsusiyyətlərini incəliklə qədər istifadə edən nümunələrdəndir. Serial rekapdan ardıcıl şəkildə faydalanır; hər epizod keçmiş hadisələrin xülasəsini verir. Bu xülasələr Raufun kriminal macəraları və ya Kənanın ailə problemləri kimi əhəmiyyətli süjet xətlərini yenidən qabardır. Hər bir epizod gözlənilməz dramatik hadisələrlə sona çatır: məsələn, Nurlanın oğurlanması və ya qəhrəmanın şəxsi faciələrini əks etdirən digər təsirli səhnələr (Mittel, 2015).

Serial fərqli sosial təbəqələrdən olan insanların talelərini birləşdirən ortaq hadisələr üzərində qurulub. Bu ortaq nöqtələr mürəkkəb hadisələr şəbəkəsi kimi çıxış edir və serialın təsir, eləcə də əhatəliliyini genişləndirir. Serialda cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrindən olan insanların həyatlarını əks etdirən vəziyyətlər, onların hər birinin üzləşdiyi sosial, iqtisadi və psixoloji problemlər aydın formada diqqətə çatdırılır. Hekayə həm fərdi dramları, həm də kollektiv mənzərəni nümayiş etdirir. Bu, izləyicilərə həm öz həyatlarını, həm də cəmiyyətin ümumi mənzərəsini daha dərinləndirən anlamağa kömək edir (Newman, Levine, 2012).

Serialda paralel süjet xətləri diqqətəlayiq şəkildə göstərilmişdir. Raufun kriminal intriqaları ilə Kənanın şəxsi həyatdan qaynaqlanan emosional konfliktləri eyni vaxtda təmsil olunur. Paralel süjetlərin hər biri özünəməxsus gərginlik yaradan strukturla təqdim edilir. Bu, tamaşaçı marağını qorumaqda təsirli rol oynayır. Çünki ayrı-ayrı paralel süjet xətləri əslində bir nöqtədə bir-biriləri ilə əlaqəlidir və hekayənin daha yaxşı formada anlaşılmasına xidmət edir (Quliyev, 2020).

Adətən, detektiv obrazlarının vizual fərqləndirilməsi onların xarakter dinamikasını daha aydın göstərməyə kömək edir. Belə ki, klassik detektiv janrında xarakterlərin xarici görünüş fərqliliyi onların xüsusiyyətlərini vurğulamaq üçün tez-tez istifadə edilir. Amma “Əqrəb mövsümü” serialında Kənan və Rauf arasında fikir ayrılıqları olsa da, zahiri fərqlilikləri tam görə çarpırmır (Lotman, 1990).

“Əqrəb mövsümü” bədii qəhrəmanların real şəxsiyyətlər kimi formalaşdırılması üzrə zəngin nümunədir. Kənan, böyük emosional çətinliklərlə üzləşən, lakin eyni zamanda qətiyyətli addımlar ata bilən protaqonistdir. Onun daxili konfliktləri tamaşaçılarda empatiya yaradaraq diqqəti artırır (Bordwell, 2008). Raufun kriminal dünyada göstərdiyi emosional zəifliklər onun mürəkkəb obrazını tamamlayır. Serial eyni zamanda sevgi, ailə, intiqam və xəyanət kimi bədii konfliktləri yüksək intensivliklə əks etdirir. Ümumiyyətlə, obrazların bir-biri ilə olan əlaqələrində, bəzən gözlənilməz və ya həddindən artıq gərgin anlar yaranır və bu halların intensivliyi seriala xüsusi bir dinamiklik qatır (Jenkins, 2006).

Serialın psixoloji aspektləri də xüsusi qeyd edilməlidir. Hekayədəki hər bir xarakter, daxili konfliktləri və qarşı-qarşıya olduğu seçimləri ilə izləyicini öz dünyasına cəlb edir. Burada göstərilən psixoloji vəziyyətlər, cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrinin həyatını əks etdirərkən həm də onları müxtəlif psixoloji sınaqlarla üzləşdirir (Bal, 2009).

Zaman sıçrayışları və süjet manipulyasiyaları, “Əqrəb mövsümü” serialını digər seriallardan fərqləndirən əhəmiyyətli xüsusiyyətlərdir. Hər epizodun sonunda təqdim olunan açıq sonluqlar həm tamaşaçı marağını qoruyur, həm də növbəti bölümlərin ssenari əsasını hazırlayır. Serialı izləyən tamaşaçı məntiqi ardıcılığı anlayır və hadisələrin bəzən hissəli verilməsi serialın marağını daha da artırır. Serial üfüqi serial istehsalı üzrə innovativ texnikaları uğurla nümayiş etdirir (Hüseynli, 2018).

Serialda istifadə olunan bəzi simvollar və metaforalar müxtəlif şərhələrə və dərin təhlillərə imkan yaradır. Məsələn, “əqrəb” simvolu, həm tələlərdən qaçmağı, həm də tələyə düşməyin qorxusunu simvollaşdırır. Digər bir simvolizm isə Vaqifin ad günündəki rəqsidir. Nümayiş olunan rəqs Vaqifin daxilindəki ziddiyyətləri əks etdirir (Kozloff, 1992). Bu rəqs yalnız bir nəğmə və hərəkət deyil, daha çox iç dünyasının ifadəsidir. O, bu rəqs vasitəsilə öz məyusluğunu, narahatlığını, sevgisini və ümumiyyətlə, yaşadığı emosional çətinlikləri tamaşaçıya ötürür. Rəqs burada simvolik bir dil kimi çıxış edir. Sözlərlə ifadə edə bilmədiyi hər şeyi bədən dili və musiqi vasitəsilə açıq şəkildə çıxarır. Bu an onun həyatındakı məyusluğun və gərginliyin bir növ həlli kimi rol oynayır və eyni zamanda daxili bir etiraz kimi də qiymətləndirilə bilər (Əsədova, 2021).

Nəticə

Nəticə olaraq, qeyd olunmalıdır ki, “Əqrəb mövsümü” serialı üfüqi serial strukturunun mürəkkəbliyini və zənginliyini tam şəkildə özündə əks etdirən, təhlil üçün geniş imkanlar yaradan bir nümunə olaraq önə çıxır. Serialın psixoloji, sosial və bədii aspektləri, obrazların daxili konfliktləri və süjetin çoxşaxəli quruluşu, tamaşaçının intellektual və emosional təcrübəsini zənginləşdirir. Eyni zamanda serialda istifadə olunan simvollar və metaforalar hekayənin dərinliyini artırır və izləyicinin hadisələri daha fərqli bir prizmadan görməsinə imkan verir. “Əqrəb mövsümü” televiziya serialı müasir televiziya istehsalında tətbiq edilən yenilikçi yanaşmaları və texnikaları ilə həm Azərbaycan, həm də beynəlxalq səviyyədə diqqətəlayiq bir nümunə olaraq qalır.

Ədəbiyyat

1. Bal, M. (2009). *Narratologiya: Povest nəzəriyyəsinə giriş*. Toronto Universiteti Mətbuatı.
2. Bordwell, D. (2008). *Kino poetikası*. Routledge.
3. Borowiecki, A. (2024). Əsas süjet, paralel və ya epizodik süjet xətti? Serial hekayələrində süjetlər məsələsi. *Media – Mədəniyyət – Sosial Ünsiyyət*, 20, 49–62.
4. Əliyeva, L. (2019). Serial mədəniyyəti və tamaşaçı davranışı. *Mədəniyyət və İncəsənət Jurnalı*, (4), 31–38.
5. Əsədova, T. (2021). Simvol və metaforaların televiziya seriallarında təhlili. *Filologiya və Sənətsüənəslilik Məcmuəsi*, (1), 60–66.
6. Hüseynli, Ş. (2018). Televiziya seriallarında sosial qrupların nümayəndələri. *Humanitar Elmlər Jurnalı*, (2), 45–53.
7. Jenkins, H. (2006). *Konvergensiya mədəniyyəti: Köhnə və yeni medianın toqquşduğu yer*. New York University Press.

8. Kozloff, S. (1992). Povest nəzəriyyəsi və televiziya. In R. C. Allen (Ed.), *Channels of discourse, reassembled* (pp. xx–xx). Şimali Karolina Universiteti Mətbuatı.
9. Lotman, Y. (1990). *Ağıl kainatı: Mədəniyyətin semiotik nəzəriyyəsi*. İndiana Universiteti Nəşriyyatı.
10. Mehdi, N. (2023, 4 mart). Bir az da kinosemiotika haqqında (“Əqrəb mövsümü” teleserialı məqsədi). *Ədəbiyyat qəzeti*, 4–5.
11. Mittel, J. (2015). *Kompleks TV: Müasir televiziya hekayələrinin poetikası*. New York University Press.
12. Newman, M. Z., & Levine, E. (2012). *Televiziyanın qanuniləşdirilməsi: Medianın konvergeniyası və mədəni vəziyyəti*. Routledge.
13. Özçınar, M. (2010). *Sinematografik zaman və mekân'ın yaranmasında felsefi arxa plan* (Doktora tezi). Dokuz Eylül Universiteti, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sinema – TV Anasanat Dalı, İzmir.
14. Qafarova, G. (2018). *Ssenari yaradıcılığı 2 (Televiziya serialları)*. Bakı: Dərs vəsaiti.
15. Quliyev, A. (2020). Müasir televiziya seriallarında süjet strukturu və bədii komponentlər. *Azərbaycan Jurnalistika Məcmuəsi*, (3), 118–125.
16. Wirz, D. S., Ort, A., Rasch, B., & Fahr, A. (n.d.). Cliffhangers serial əyləncədə rolu: Cliffhangers'ın həzz, oyanış və izləməyə davam etmək niyyətinə təsiri ilə bağlı təcrübə. *Psixologiya Elmi*, 12(2), 186–196.

Daxil oldu: 23.01.2025

Qəbul edildi: 28.04.2025